

پیاده کردن ضوابط نظارتی کمیته بال (BASLE) در بانکداری اسلامی

سرکار خانم مهناز بهرامی

کارشناس اداره بررسیهای اقتصادی

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

موقعیت ضعیف سرمایه بانکهای عمده بین‌المللی در اوایل دهه ۱۹۸۰ و نیز وجود اختلافات در سطح بین‌المللی در زمینه تعریف سرمایه و مقررات کفایت سرمایه، کمیته^۱ مقررات بانکداری و نظارت بر عملیات بانکی را که در بانک تسویه بین‌المللی، واقع در شهر بال سوئیس فعالیت می‌نماید، بر آن داشت تا به انعقاد توافقنامه‌ای در مورد استانداردهای کفایت سرمایه پرداخته و در ژوئن ۱۹۸۸ آن را به بانکهای فعال بین‌المللی معرفی نماید.

امروزه جهت ارزیابی عملکرد بانکها و موسسات اعتباری از یکسری شاخص‌های مالی استفاده می‌شود که نسبت کفایت سرمایه در میان آنها از اهمیت خاصی برخوردار است. زیرا سرمایه رکن مهمی از پشتوانه مالی هر بانک است که به آن اجازه می‌دهد هنگام رویارویی با مشکلات کلان اقتصادی، توانایی بازپرداخت بدهی‌های خود را داشته باشند.

نسبت کفایت سرمایه عبارت است از نسبت سرمایه بانک به داراییهای توأم با ریسک آن و این نسبت بر اساس مقررات موجود نباید از ۸ درصد کمتر باشد.

کمیته بال سوئیس در سال ۱۹۹۷ نیز استانداردهای کفایت سرمایه بانکها را بدون ایجاد تغییر در نحوه محاسبه، مجدداً با همان ترتیب قبلی منتشر نمود.

به موجب تفاهم‌نامه سال ۱۹۸۸ و گزارش سال ۱۹۹۷ کمیته بال سوئیس در زمینه ارائه معیارهای کفایت سرمایه، کشورهای عضو OECD از یکسری امتیازات بهره‌مند بودند. برای مثال

۱ - کمیته مذکور از نمایندگان بانکهای مرکزی و مقامات مسؤول کشورهای گروه ۱۰ (بلژیک، کانادا، فرانسه، آلمان، ایتالیا، ژاپن، هلند، سوئد، سوئیس، انگلستان، آمریکا و لوکزامبورگ) تشکیل شده است.

چنانچه بانکی در ترکیب داراییهای خویش از اوراق قرضه منتشره دولتهای عضو OECD استفاده می نمود، برای این گروه از داراییها ضریب ریسک صفر درصد در نظر گرفته می شد.

امروزه استفاده از معیارهای رتبه بندی در تعیین ضرایب ریسک داراییها، توجه صاحب نظران بانکی را به خود جلب نموده و کمیته بال سوئیس را بر آن داشته است تا یک بازنگری اساسی در معیارهای گذشته خود انجام دهد. دلیل این امر آن است که رتبه بندی اعتباری هر کشور که توسط موسسات معتبر رتبه بندی صورت می گیرد معیار مناسبی برای ارزیابی اعتبار کشور مربوطه یا موسسات مالی آن به شمار می آید. بدهیهای کوتاه مدت و بلندمدت کشورها، بنيه مالی بانکها و درجه ریسک انواع اوراق بهادار منتشره از جمله مواردی هستند که توسط شرکتهای رتبه بندی، ارزیابی شده و ارزش اعتباری آنها مشخص می گردد. نتایج حاصله برای سرمایه گذاران در سطح جهان ارزشمند بوده و مبنای تصمیم گیری آنها قرار می گیرد.

در حال حاضر نظریات جدید کمیته بال سوئیس در حال بحث و بررسی بوده و نتیجه نهایی آن در سال ۲۰۰۲ میلادی ابلاغ خواهد گردید.

در گزارش حاضر ابتدا مباحثی در زمینه بحرانهای بانکی ارائه گردیده و سپس معیارهای فعلی کمیته بال سوئیس و انتقادات وارد بر آن در زمینه بین المللی مطرح خواهد گردید. لازم به ذکر است ارائه معیارهایی یکسان برای گروه کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در زمینه بانکداری، نظر منتقدان را به خود جلب نموده است؛ زیرا معیارهای کمیته بال که برای اولین بار در سال ۱۹۸۸ برای کشورهای عضو OECD ارائه شده، هنوز برای وامهای تجاری کشور ونزوئلا همان ضریب ریسکی را در نظر می گیرد که برای کشور آمریکا مقرر کرده است؛ یا ضریب ریسکی که برای یک بانک برزیلی جهت نگهداری پول رایج داخلی و اوراق قرضه دولت برزیل مقرر شده است، عیناً برای یک بانک آلمانی که اوراق قرضه دولت آلمان را در لیست داراییهای خود دارد نیز تعیین گردیده است. کلیه این عوامل سبب گردیدند تا مسؤولین کمیته بال به فکر تجدیدنظر در پیمان نامه سال ۱۹۸۸ باشند. لذا خلاصه ای از چارچوب نظریات جدید کمیته بال که از سال ۲۰۰۲ میلادی به مورد اجراء گذارده خواهد شد، در بخش دیگری از این گزارش مطرح خواهد شد.

پس از مباحث نظری، سرفصلهای مورد نیاز از خلاصه دفاتر کل بانکهای ایران (با توجه به معیارها و عقود اسلامی) استخراج و پس از تطابق با معیارهای فعلی کمیته بال، نسبتهای کفایت سرمایه بانکهای ایران به دو روش محاسبه خواهد گردید:

۱- روش اول بر مبنای واقعیتهای و شرایط حاکم در شبکه بانکی ایران.

۲- روش دوم بر مبنای معیارهای ذکر شده برای کشورهای OECD.

مقایسه نسبتهای حاصله از دو روش مورد بحث، نمایانگر تفاوتی فاحش بوده و اخذ تصمیمی جدی در این زمینه را طلب می نماید.

پس از ارائه روشهای فوق، تجدید سرمایه بانکهای ایران مقوله دیگری است که بخش بعدی این گزارش رابه خود اختصاص خواهد داد. زیرا بررسی نسبتهای مورد نظر کمیته بال در بانکهای کشور ایران نمایانگر ضعیف بودن پایه سرمایه آنهاست و تقویت سرمایه بانکها را طلب می نماید. در خاتمه پیشنهاداتی جهت دستیابی به معیارهای مطلوب بین المللی ارائه خواهد گردید.

الف - مباحث نظری و تجربه سایر کشورها

۱- بحران بانکی:

بحرانهای بانکی تاریخچه‌ای طولانی دارد، لیکن عمده‌ترین و گسترده‌ترین آن به دهه ۱۹۲۰ میلادی (سالهای رکود آمریکا) مربوط می‌شود.^۱ از آن پس در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ میلادی نیز بسیاری از کشورها به دلیل آزادسازی نظام مالی خویش، با این پدیده مواجه گردیده‌اند. به طور کلی بحران بانکی به صورت هجوم سپرده‌گذاران برای برداشت سپرده‌هایشان متجلی شده و بانک را در معرض ورشکستگی قرار می‌دهد. گذشته از مسئله فرار سپرده‌ها، افزایش مطالبات معوق یک بانک نیز سبب می‌شود تا بانک مذکور از نظر مالی ضعیف شده و قادر به ایفای تعهدات خویش نگردد.^۲ هنگامی که بحران بانکی ادامه یافته و شدیدتر شود، بحران سیستمیک به وجود می‌آید. این بحران باعث اختلال در نظم بازارهای مالی گردیده و اثرات مخربی روی بخش واقعی اقتصاد خواهد داشت. یک بحران سیستمیک مالی حتی ممکن است بحران پولی^۳ را نیز ایجاد کند. بحران سیستمیک در نهایت سیستم پرداختهای داخلی را نیز مختل می‌نماید.

بررسی بحرانهای بانکی در سالهای اخیر نمایانگر یک نتیجه مهم است.^۴ در طول ۱۵ سال گذشته، این بحرانها در کشورهای در حال توسعه به صورتی غیرعادی، متناوب و شدید بوده‌اند. علت وقوع بحران بانکی در کشورهای فوق به سه دلیل عمده ذیل مربوط می‌شود:

۱- با شروع رکود دهه ۱۹۲۰، بحرانهای بانکی با کیفیتی متفاوت از گذشته (که ورشکسته شدن یک یا دو بانک بود) پدیدار گردیدند به طوری که با کاهش شدید نرخهای بهره در سال ۱۹۲۲، ورشکستگی گسترده‌ای در شبکه بانکی اروپا و آمریکا به وقوع پیوست که تا اواخر دهه مورد بحث ادامه یافت.

۲- کاهش جهانی قیمت نفت در سال ۱۹۸۶ سبب ورشکستگی بسیاری از بانکهای اروپا و آمریکا گردید (طبق گزارش شرکت FDIC، در این سال ۱۳۰ بانک در آمریکا ورشکست شدند) زیرا بسیاری از بانکهایی که در دهه ۱۹۷۰ میلیاردها دلار به کشورهای در حال توسعه (در زمینه‌های انرژی) وام داده بودند، به دلیل پایین آمدن قیمت نفت که افزایش مطالبات معوق آنها را در پی داشت، در آستانه ورشکستگی قرار گرفتند.

۳- بحران پولی (Currency crisis) هنگامی به وقوع می‌پیوندد که سفته‌بازی روی پول خارجی سبب کاهش شدید ارزش پول ملی شود. در این صورت مقامات پولی ناگزیر می‌گردند تا مبالغ عمده‌ای از ذخایر خارجی را استفاده نموده و ارز بفروشند یا نرخهای بهره را سریعاً افزایش دهند.

4. Goldstein Morris, The case for an international Banking Standard, Institute for International Economics, April 1997.

الف- بانکهای کشورهای در حال توسعه در مقایسه با کشورهای صنعتی، در یک محیط متزلزل تر فعالیت می کنند.

ب- فقر سیستمهای اطلاعاتی سبب می شود تا اعتبار مشتریان بانکها و کیفیت جریان وامها چندان شفاف نباشد.

ج- نظام نرخ ارز، اغلب مواقع سبب ایجاد بحرانهای پیچیده شده و دارای اثرات بازدارنده می باشد.

گذشته از موارد فوق، مالکیت سنگین دولت روی شبکه بانکی، کیفیت پایین داراییها و عملیات ذخیره گیری و فشارهای سیاسی شدید برای قانونگذاری از جمله عوامل ایجادکننده بحران محسوب می گردند.

نتایج فوق توسط این گروه از محققین حاصل گردیده است:

1- Caprio and Klingebiel (1996 a, 1996b)

2- Honohan (1996)

3- Kaminsky and Reinhart (1995)

4- Lindgren and Saal (1996)

5- Sheng (1996)

بر اساس تحقیقات صورت گرفته، ۷۳ درصد از کشورهای عضو IMF، حداقل یک بار مشکلات قابل ملاحظه ای در بخش بانکی را تجربه کرده اند. در آفریقا، آسیا و اقتصادهای در حال انتقال^۱ اروپای مرکزی و شرقی، این رقم به بیش از ۹۰ درصد افزایش می یابد.

به دلیل شدت بحران بانکی، زیانهای بانک یا هزینه های کاربرد پنگاههای عام المنفعه^۲ در حداقل یک دوجین از کشورهای در حال توسعه مورد بررسی به ۱۰ درصد یا بیشتر GDP بالغ گردیده است. (جدول شماره ۱)

بررسی دیگری که اخیراً توسط Honohan (۱۹۹۶) صورت گرفته نشان می دهد که هزینه های تصویب شده بحرانهای بانکی^۳ در کشورهای در حال توسعه و اقتصادهای در حال انتقال از سال ۱۹۸۰ به بعد به حدود ۲۵۰ میلیارد دلار رسیده است. کشورهای صنعتی نیز اگرچه با بحرانهای بانکی روبرو گردیده اند، لیکن این شدت در مقایسه با کشورهای در حال توسعه (نسبت به GDP) کمتر بوده است. اسپانیا بین سالهای ۸۵ - ۱۹۷۷، فنلاند، نروژ و سوئد در اواخر دهه ۱۹۸۰ و اوایل دهه ۱۹۹۰، و اخیراً ژاپن با مشکل مطالبات معوق، نمونه هایی از این قبیل می باشند. در طول ۲۵ سال گذشته تناوب وقوع بحرانهای بانکی میان اقتصادهای نوظهور و کشورهای صنعتی کوچکتر در دهه های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ بیشتر از دهه ۱۹۷۰ بوده است.

1. The Transition Economics.

2. Public Sector Resolution Costs.

3. Resolution Costs of Banking crises

جدول شماره ۱ بحرانهای بانکی طی سالهای ۹۶ - ۱۹۸۱

کشور (زمان بحران)	جمع زیانها نسبت به GDP (درصد)
آمریکای لاتین	
آرژانتین (۸۲-۱۹۸۰)	۵۵
شیلی (۸۳-۱۹۸۱)	۴۱
ونزوئلا (۹۵-۱۹۹۴)	۱۸
مکزیک (۱۹۹۵)	۱۲-۱۵
آفریقا	
بنین (۹۰-۱۹۸۸)	۱۷
موریتانی (۹۳-۱۹۸۴)	۱۵
سنگال (۹۱-۱۹۸۸)	۱۷
تانزانیا (۹۵-۱۹۸۷)	۱۰
کشورهای در حال انتقال	
بلغارستان (دهه ۱۹۹۰)	۱۴
لهستان (۱۹۹۵)	۱۰
کشورهای صنعتی	
اسپانیا (۸۵-۱۹۷۷)	۱۷
ژاپن (دهه ۱۹۹۰)	۱۰

Caprio and Kingebiel (1996)

مأخذ

۲- معیارهای فعلی کفایت سرمایه بانکها^۱

برای محاسبه نسبت مذکور، سرمایه درجه یک و درجه دو محاسبه گردیده و بر رقم داراییهای مبتنی بر ریسک تقسیم می‌گردد.

سرمایه درجه یک عبارت است از سرمایه پرداخت شده، به اضافه اندوخته‌ها، به اضافه یا منهای سود یا زیان. لازم به ذکر است، رقم تجدید ارزیابی داراییها باید از سرمایه پرداخت شده کسر شود. سرمایه درجه دو عبارت است از ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول به اضافه رقم تجدید ارزیابی

۱- به مقاله «محاسبه نسبت کفایت سرمایه بانکهای تجاری و تخصصی در نظام بانکی ایران»، پژوهش شماره (۹) اداره بررسیهای اقتصادی بانک مرکزی مراجعه گردد.

داراییها که می‌بایست از رقم سرمایه پرداخت شده خارج گردد. سرمایه درجه دو نباید از سرمایه درجه یک بیشتر شود.

نحوه محاسبه ضرایب داراییهای مبتنی بر ریسک نیز در ضمیمه گزارش حاضر ارائه خواهد گردید.

۳- انتقادات وارد بر معیارهای فعلی کمیته بال:

هنگامی که مشکلات خاص بانکی توسط توافقنامه‌های بین‌المللی شناسایی شوند مثل (سرمایه ناکافی بانک، کمبود نظارت تلفیقی موثر توسط بازرسین محلی، همکاری ضعیف میان بازرسین محلی و بازرسین کشور میزبان) سوالات زیر مطرح می‌شوند:

آیا در توافقنامه‌ها، کشورهای در حال توسعه کاملاً به حساب آمده‌اند؟ درجه اجرای آنها در این کشورها چقدر است؟

پیمان‌نامه سال ۱۹۸۸ کمیته بال درباره کفایت سرمایه است. این مقررات وقتی در کشورهای در حال توسعه مطرح می‌شود با دو زمینه انتقادی روبرو می‌گردد: اول اینکه این مقررات در کشورهای که با شرایط متزلزل روبرو هستند، برای بانکها انگیزه‌ای جهت نگهداری سرمایه بالاتر ایجاد نمی‌کند. ثانیاً چنانچه سایر معیارهای نظارت احتیاطی در حد پایین (زیر استاندارد) باشند، نسبت حداقل سرمایه کاهش می‌یابد.

برای تعدادی از کشورهای در حال توسعه، میانگین شناوری^۱ برای متغیرهای مربوط به ریسک سرمایه می‌تواند دو یا سه برابر بیشتر از آنها در کشورهای صنعتی باشد (Hausman and gavin 1995, Goldstein and Turner 1996)

این امر باعث شد تا محققان نتیجه بگیرند که بانکها در اکثر کشورهای در حال توسعه باید موجودی سرمایه خود را بیشتر از کشورهای صنعتی در نظر بگیرند. در این رابطه آقای Kaufman (۱۹۹۶) چنین می‌گوید:

«امروزه استاندارد کمیته بال (یعنی ۸ درصد) در اکثر بانکهای کشورهای صنعتی افزایش یافته است. این قوانین برای سایر کشورها بی‌معنی است، زیرا کشورهای در حال توسعه از کشورهایی که دارای ثبات اقتصادی هستند وام می‌گیرند، بازارهای مالی ضعیف دارند و نظارت کارا و کافی نیز ندارند. در نتیجه، استاندارد ۸ درصد برای اکثر آنها (نه همه) بسیار دور از دسترس می‌باشد. به علاوه اوزان ریسک داراییها برای این کشورها در مقایسه با کشورهای پیشرفته چندان مناسب نمی‌باشد.»

پیمان‌نامه مورد بحث هنوز برای وامهای تجاری کشور ونزوئلا همان ضریب ریسکی را در نظر می‌گیرد که برای کشور امریکا مقرر کرده است. یا ضریب ریسکی که برای یک بانک برزیلی جهت

نگهداری پول رایج داخلی و اوراق قرضه دولت برزیل مقرر شده است، عیناً برای یک بانک آلمانی که اوراق قرضه دولت آلمان را در لیست داراییهای خود دارد نیز تعیین گردیده است.

نکته اساسی این است که نرخهای مورد انتظار مربوط به سوخت یا تعویق وصول وامها^۱ میان کشورهای پیشرفته و در حال توسعه در محدوده طبقه‌بندیهای اوزان ریسک (تقریباً برای وامهای تجاری) ممکن است بسیار متفاوت باشد.

صراحت در پیمان‌نامه بال بر این فرض استوار است که یک ذخیره‌گیری کافی برای وامهای معوق وجود دارد و همانطور که قبلاً نیز ذکر شد، در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، قوانین و عملکرد ذخیره‌گیری برای وامها ضعیف است. در این رابطه Nieto و Dziohek در اعلامیه شماره ۱۳ سال ۱۹۹۵ چنین می‌گویند:

«استفاده از قانون ۸ درصد بال بدون اینکه اندوخته^۲ کافی داشته باشیم باعث ایجاد اختلال در ارزش اطلاعاتی نسبت سرمایه خواهد شد. بدتر از آن، پیروزی قوانین ۸ درصد سرمایه بدون وجود ذخیره کافی^۳ برای وامهای مشکوک‌الوصول، باعث بی‌معنی شدن نسبت می‌شود زیرا بانکها در صدد برمی‌آیند تا برای هزینه کردن جهت ذخیره‌گیری، نسبتهای سرمایه را بالا ببرند.»

سایر محققان نیز عقیده دارند که عواملی از قبیل حجم گسترده «وام دهی پیوسته»^۴ یا وجود ضعف در سایر عوامل ساختار مالی سبب می‌شوند تا قانون ۸ درصد کفایت سرمایه، به اندازه کافی نمایانگر استحکام بانکهای کشورهای در حال توسعه (در مقایسه با کشورهای صنعتی) نباشد.

در دفاع از معاهده بال می‌توان اینطور بحث نمود که به وسیله تعیین حداقل استاندارد اوزان ریسک، می‌توان انعطاف‌پذیری کافی را با شرایط کشورهایی که با ریسکهای بالاتر از حد متوسط مواجه هستند، تطبیق نمود. آنها فقط باید با نگهداری سرمایه بالاتر از حداقل، ریسکهای سطح بالا را جبران نمایند. بررسیها نمایانگر آن است که این انتظار غالباً برآورده نمی‌شود. بجز چند استثناء (مانند آرژانتین، کلمبیا، هنگ‌کنگ و سنگاپور) دولتهای کشورهای در حال توسعه، استانداردهای سرمایه ملی را خیلی بالاتر از حداقل تعیین شده از سوی بال، تعیین نمی‌نمایند، و بانکهای آنها سرمایه واقعی را خیلی بالاتر از آنچه برای بانکها در کشورهای با عملکرد مستحکم‌تر تعیین شده، نگهداری نمی‌کنند.

از دیگر موارد مربوط به وجود ضعف در قراردادهای فعلی بانکداری بین‌المللی، گزارش سال ۱۹۹۲ کمیته بال در مورد استانداردهای حداقل می‌باشد. این گزارش چهار اصل مهم را طرح‌ریزی

1. (Ex ante) default rates

2. Adequate Provisioning

3. Adequate Reserve

۴. Connected Lending وام دهی به افراد حقیقی یا حقوقی وابسته به مدیران یا صاحبان بانک بدون ارزیابی فنی، مالی و اقتصادی و بدون توجه به ضوابط مربوط.

نموده است که جهت اطمینان از وجود نظارت موثر در بانکداری بین‌المللی و همکاری نزدیک میان مقامات کشور مادر و کشور میزبان می‌باشد (BIS 1996, w.white 1996). یکی از این اصول، اجازه می‌دهد که کشور میزبان، قوانین محدودکننده‌ای را در زمینه تاسیس دفاتر بانکی وضع نماید تا چنانچه کشور مادر زمینه نظارت یکپارچه (تلفیقی) وضعیت مناسبی نداشته باشد، با این قوانین روبرو شود. هرچند همانطور که در اعلامیه سال ۱۹۹۶ کمیته بال مشاهده می‌شود، بازرسی کشور میزبان، استاندارد در زمینه قضاوت در مورد نحوه نظارت تلفیقی در کشور مادر ندارند. چهار سال بعد از پیمان نامه اول بال در زمینه کفایت سرمایه، ۲۰ درصد کشورهایی که به پیمان نامه مذکور پاسخ مثبت داده‌اند، هنوز سیستم مالی و اطلاعاتی احتیاطی خود را با عملیات بانکی جهانی تلفیق نکرده‌اند و ۸۰ درصد بقیه اظهار می‌دارند که هنوز در زمینه تأیید اتکاء روی آمارهایی که از طریق نظارت مستقیم به دست آورده‌اند با مشکل روبرو هستند. در مجموع حدود ۱۰ کشورهای مورد بحث پذیرفته‌اند که هنوز نمی‌توانند ریاست کشور میزبان را در زمینه شرایط تاسیس بانکهای خارجی بپذیرند. کلیه این موارد سبب گردیدند تا رئیس کمیته بال، آقای Padoa - Schioppa در زمینه کندی اجرای استانداردهای کمیته ابراز نگرانی نماید. علیرغم این محدودیتها، نمی‌توان صریحاً ایراد نمود که توافقنامه‌های بین‌المللی در زمینه نظارت بانکی هیچ فایده‌ای برای کشورهای در حال توسعه ندارند. در صورت غیبت این توافقنامه‌ها، نه تنها نسبتهای سرمایه در بانکهای کشورهای در حال توسعه، کمتر می‌شود بلکه از میزان همکاری میان این بانکها و طرفین مقابل آنها در کشورهای توسعه یافته کاسته می‌شود. همچنین وجود این موافقتنامه‌ها باعث می‌شود تا بحرانهای بانکی در کشورهای در حال توسعه کمتر از میزان واقعی بروز نماید.

۴- خلاصه‌ای از چارچوب جدید نظریات کمیته بال

کمیته نظارت بر بانکداری در شهر بال سوئیس، در ژوئن ۱۹۹۹ پیش‌نویس چارچوب جدید کفایت سرمایه را منتشر نموده و پس از بحث و تبادل نظر، نظرات دریافتی از سوی بازرسان و صاحب‌نظران مختلف را در تاریخ مارس ۲۰۰۰ در مؤسسه مالی بین‌المللی (IIF) مطرح نموده است. هدف اصلی از ارائه چارچوب فوق‌الذکر، حذف اختلالات موجود در مقررات اولیه کفایت سرمایه (مصوب سال ۱۹۸۸) و دستیابی به ثبات سیستمیک در پرتفوی بانکها بوده است. در ضمن، اوزان ریسک قبلی مورد تجدیدنظر قرار گرفته و رتبه‌های ارائه شده از سوی مؤسسات معتبر رتبه‌بندی، پایه و اساس اوزان ریسک جدید را تشکیل خواهند داد.

دستیابی به اهداف ذیل مدنظر چارچوب مذکور می‌باشد:

• - تدوین سلامت و استحکام سیستم مالی؛

• - افزایش رقابت؛

* - جایگزین کردن یک رهیافت جامع تر برای مشخص کردن ریسکها:

* - ایجاد تمرکز روی بانکهای بین المللی فعال.

اول - مقررات حداقل کفایت سرمایه:

مقررات مذکور دربرگیرنده تعاریف سرمایه قانونی، معیارهای پوشش ریسکها^۱ و قوانین تعیین سطوح سرمایه می باشد.

تعاریف سرمایه قانونی: این تعاریف بر مبنای معیارهای فعلی (پیمان نامه سال ۱۹۸۸) استوار بوده و سرمایه درجه یک (Tier 1) را معتبر می شمارد.

معیارهای پوشش ریسکها: بر اساس این چارچوب، ریسکهای بانکها به سه دسته تقسیم می شوند: ریسک اعتبار، ریسک بازار و سایر ریسکها (شامل ریسکهای عملیاتی، نرخ بهره، نقدینگی و قانونی). کمیته مذکور معتقد است که چارچوب جدید باید توانایی پوشش این ریسکها را داشته باشد. در مورد ریسک اعتباری پیشنهاد کمیته بر این اساس استوار است که هزینه های سرمایه باید در مقابل ریسکها حساس بوده و دو رویکرد زیر نیز مدنظر قرار گیرند. استفاده از رتبه بندی داخلی بانکها و استفاده از پرتفوی مدلهای ریسک اعتباری. در ضمن رویکردهای فعلی در زمینه ریسکهای اعتباری باید تغییر نمایند، به صورتی که برای محاسبه هزینه های سرمایه های مورد استفاده قرار گیرند. کمیته معتقد است برای بانکهای پیچیده،^۲ رهیافت مبتنی بر رتبه بندی داخلی^۳ می تواند مبنای مناسبی برای محاسبه هزینه های سرمایه ای باشد.

دوم - بررسی نظارتی کفایت سرمایه:

بازرسان بانکها باید بانکها را مکلف به نگهداری سرمایه مازاد بر حداقل نسبتهای سرمایه قانونی نمایند. ضمناً چارچوب جدید بر اهمیت مدیریت بانک برای ایجاد دگرگونی در پروسه ارزیابی سرمایه داخلی و تعیین اهداف سرمایه ای تأکید نموده و آن را منوط به بررسی نظارتی و مداخله قلمداد می نماید.

سوم - نظم بازار:

در این محور، ارائه استانداردهای شفاف مدنظر قرار گرفته و شرکت کنندگان در بازار را ترغیب می نماید تا بانکها را به نگهداری سرمایه کافی تشویق نمایند.

در خاتمه خاطرنشان می گردد، پس از اجرای نظریات جدید کمیته بال از سال ۲۰۰۲ میلادی، رتبه اعتباری هر کشور، تعیین کننده ضرایب ریسک داراییها برای محاسبه نسبت کفایت سرمایه خواهد بود. جدول شماره (۲) نمایانگر این ضرایب می باشد.

1. Measures of risk exposure.

2. Sophisticated lanke.

3. Internal ratings - based approach.

جدول شماره (۲)

اوزان ریسک پیشنهادی در نظریات جدید کمیته بال*

رتبه بندی نامه	AAA تا AA-	A+ تا A-	BBB+ تا BBB-	BB+ تا B-	B+	رتبه بندی نامه
ریسک اعتبارات دولتی ^(۱)	صفر درصد	۲ درصد	۵ درصد	۱۰ درصد	۵ درصد	۱۰۰ درصد
بانکها (انتخاب اول)	۲ درصد	۵ درصد	۱۰ درصد	۱۰ درصد	۱۵ درصد	۱۰۰ درصد
بانکها (انتخاب دوم)	۲۰ درصد	۵۰ درصد	۵۰ درصد	۱۰۰ درصد	۱۵۰ درصد	۵۰۰ درصد
شرکتها	۲۰ درصد	۱۰۰ درصد	۱۰۰ درصد	۱۰۰ درصد	۱۵۰ درصد	۱۰۰۰ درصد

* Euro money, August 1999

(1) Sovereigns

جدول شماره (۳) - ادامه

رتبه بندی اعتباری صادر کنندگان اوراق بهادار توسط موسسه Standard and Poor's

AAA توانایی تعهد کننده برای انجام تعهدات مالی بی نهایت بالاست.

AA توانایی تعهد کننده برای انجام تعهدات مالی بسیار بالاست.

A توانایی تعهد کننده برای انجام تعهدات مالی بالاست. این رتبه نسبت به اثرات نامطلوب تغییر شرایط اقتصادی تا حدی بیش از طرفه های بالاتر حساس است.

BBB این تعهد از عوامل حمایتی کافی برخوردار است ولی احتمال بیشتری وجود دارد که شرایط اقتصادی نامطلوب به تضعیف توانایی تعهد کننده منجر شود.

BB در این رتبه (با ویژگی سفته بازی)، اوراق با عدم اطمینان فزاینده یا آسیب پذیری نسبت به شرایط نامطلوب اقتصادی مواجه هستند و میتوانند به تضعیف توانایی تعهد کننده منجر شوند.

B از نظر عدم پرداخت نسبت به تعهدات با رتبه BB آسیب پذیرتر است. در حال حاضر توانایی انجام تعهدات مالی خود را دارد اما شرایط نامطلوب به توانایی یا تمایل تعهد کننده برای ایفاء تعهداتش لطمه خواهد زد.

ب- اجرای ضوابط کمیته بال در بانکهای ایران (بررسی سالهای ۷۷ - ۱۳۷۰)

تجزیه و تحلیل اجزاء تشکیل دهنده نسبت کفایت سرمایه

۱- بررسی اجزاء تشکیل دهنده صورت کسر:

۱-۱- سرمایه درجه یک

۱-۱-۱- سرمایه پرداخت شده

به موجب مصوبه سال ۱۳۶۷ مجلس شورای اسلامی بانکهای ایران موظف گردیدند نسبت به تجدید ارزیابی داراییهای خویش اقدام نمایند. بر اساس دستورالعمل دریافتی، رقم تجدید ارزیابی داراییهای غیرمنقول از یکسو به سرمایه پرداخت شده و از سوی دیگر به داراییهای ثابت بانکها اضافه گردید. به این ترتیب کلیه بانکها از ابتدای سال ۱۳۷۱ نسبت به انجام این امر اقدام نمودند به طوری که در پایان سال ۱۳۷۲ مانده رقم سرمایه پرداخت شده آنها به میزان قابل توجهی افزایش یافته بود. در این میان فقط بانک صنعت و معدن نسبت به تجدید ارزیابی سهام (اوراق بهادار) خویش اقدام نموده و رقم تجدید ارزیابی را در طرف بدهیها به سرمایه پرداخت شده و در طرف داراییها به رقم مشارکت حقوقی (اعطای تسهیلات به بخش خصوصی) اضافه نموده بود. بر اساس معیارهای کمیته بال، رقم تجدید ارزیابی میبایست از سرمایه پرداخت شده کسر و به سرمایه درجه دو اضافه شود به شرط آنکه سرمایه درجه دو از سرمایه درجه یک بیشتر نشود. بر این اساس در طی دوره مورد بررسی رقم سرمایه پرداخت شده (Core Capital) کلیه بانکها (بجز بانک کشاورزی و صنعت و معدن) به صورت مساوی و بدون تغییر ثبت شده است زیرا به غیر از رقم تجدید ارزیابی، افزایش دیگری در سرمایه پرداخت شده صورت نگرفته است، در عوض مخرج کسر طی سالهای متمادی بزرگتر شده و حاصل نسبت به شدت کاهش یافته است.

۱-۱-۲- اندوخته‌ها

اندوخته‌های قانونی و احتیاطی درصدی از سود سالانه هر بانک می‌باشند که به دلیل زیان دهی بانکها در طی دوره مورد بررسی از میزان پایینی برخوردار هستند. این امر باعث کوچک شدن صورت کسر در قسمت سرمایه درجه یک می‌شود.

۱-۱-۳- سود یا زیان انباشته

اکثر بانکهای ایران در طول دوره مورد بررسی بازبان انباشته مواجه می‌باشند و سپس در سالهایی که پس از زیان به سود دست یافته‌اند نسبت کفایت سرمایه از روند مطلوب‌تری برخوردار گردیده است. بررسی راههایی که به افزایش سودآوری بانکها کمک نماید، می‌تواند به بهبود وضعیت این نسبت بیانجامد. دولتی بودن بانکها، عدم وجود رقابت میان آنها و آشنا نبودن مدیران بانکها با مقوله سرمایه‌گذاری را می‌توان از جمله دلایل زیاندهی بانکها ذکر نمود.

۲-۱- سرمایه درجه دو

۱-۲-۱- ذخیره مطالبات مشکوک الوصول

رقم ذخیره مطالبات مشکوک الوصول در سالهای مورد بررسی، غالباً از سرمایه پرداخت شده اولیه بیشتر بود. ضمناً زیاندهی بانکها وعدم افزایش واقعی سرمایه پرداخت شده باعث کوچک تر شدن سرمایه درجه یک گردیده است، لذا سرمایه درجه دو از سرمایه درجه یک بیشتر شده و این امر سبب گردید تا رقم سرمایه درجه دو در همان حد سرمایه درجه یک ثبت شود. در این حالت نقش ذخیره مورد بحث به عنوان سرمایه تکمیلی در مورد بانکهای ایران قابل بررسی نمی باشد. زیرا بر اساس معیارهای بال، هرچه میزان این ذخیره بیشتر باشد بانک از قدرت پوششی بیشتری در برابر ریسک مطالبات معوق برخوردار است.

۲-۲-۱- ذخیره تجدید ارزیابی داراییها

این رقم نیز می تواند به عنوان سرمایه تکمیلی به سرمایه درجه دو اضافه شود به شرط آنکه سرمایه درجه دو از درجه یک بیشتر نشود که این امر هم در مورد بانکهای ایران (به دلیل پایین بودن رقم سرمایه پرداخت شده) نمی تواند صورت گیرد. در نتیجه رقم تجدید ارزیابی در مخرج کسر (در قسمت سایر داراییها) باقی می ماند که به بزرگتر شدن مخرج کسر می انجامد و در مقابل نمی تواند به بزرگتر شدن صورت کسر در قسمت سرمایه تکمیلی کمک کند.

حاصل نسبتهای به دست آمده از تقسیم سرمایه های درجه یک و دو به داراییهای مبتنی بر ریسک، باید مساوی باحد مطلوب ۴ درصد باشد که جمعاً نسبت ۸ درصد را ارائه می دهد. لازم به ذکر است نسبت کفایت سرمایه حاصل از سرمایه درجه یک از نظر کمیته بال بسیار مهم تر است زیرا دربرگیرنده سرمایه اولیه یا Core Capital است که در بانکهای ایران با افزایش واقعی روبرو نبوده و نسبتهای حاصله را با درصد منفی مواجه ساخته است.

۲-۲- بررسی اجزاء تشکیل دهنده مخرج کسر:

۱-۲-۲- داراییهای با ضریب ریسک بیست درصد

شامل وجوه در راه، مطالبات ارزی و مطالبات از بانکها می باشند. رقم نقد در صندوق به اضافه وجوه در راه، در مجموع نقدینگی هر بانک را تشکیل می دهد. رقم وجوه در راه در برخی از بانکها از رقم قابل توجهی برخوردار بوده و در یکسری از بانکها نیز هیچ رقمی در این سرفصل ثبت نشده است. علیرغم اینکه این گروه از داراییها از ضریب ریسک بالایی برخوردار نیستند، لیکن عدم ثبت و تفکیک آن سبب می شود تا حاصل نسبتهای بانکها بایکدیگر کاملاً قابل مقایسه نباشد.

بررسی ارقام مربوط به مطالبات ارزی بانکها نمایانگر آن است که این رقم از سال ۱۳۷۲ به بعد با افزایش قابل توجهی روبرو گردیده است که ناشی از اجرای سیاست یکسان سازی نرخ ارز می باشد.

۲-۲- داراییها با ضریب ریسک پنجاه درصد

شامل تعهدات مشتریان - تسهیلات اعطایی به بخش مسکن - مطالبات از شرکتها و موسسات دولتی، می باشد. در خلاصه دفاتر کل بانکهای ایران تعهدات مشتریان^۱ در سمت داراییها و تعهدات بانک در سمت بدهیها شامل اقلام زیر است:

• اعتبارات اسنادی باز شده به ریال

• اعتبارات اسنادی باز شده به ارز

• ضمانت نامه ها و پذیرشهای صادره به ریال

• ضمانت نامه ها و پذیرشهای صادره به ارز

لازم به ذکر است که نقص سیستم اطلاع رسانی بانکها سبب گردیده تا جزییات مورد نظر اعلامیه کمیته بال قابل دسترسی نبوده و حتی تفکیک زمان سررسیدها (کمتر یا بیشتر از یک سال) نیز در صورتهای مالی بانکهای ایران مشاهده نشود. این امر باعث می شود تا استفاده از ضرایب مورد نظر کمیته بال برای تبدیل اقلام زیرخط ترازنامه به اقلام بالای خط ترازنامه کاملاً امکان پذیر نباشد. زیرا بر اساس دستورالعمل کمیته بال، این اقلام پس از تبدیل می توانند از ضریب ریسک مناسب برخوردار شوند.

مطالبات از شرکتها و موسسات دولتی نیز اکثراً در قالب تسهیلات تکلیفی بوده و به دلیل عدم بازگشت منابع به بانکها، ریسک بانکها افزایش می یابد.

۲-۳- داراییهای با ضریب ریسک صد درصد

رقم سایر داراییها با ضریب ریسک صد درصد در مخرج کسر منظور می شود که دربرگیرنده داراییهای منقول و غیرمنقول بانکهاست. لازم به ذکر است داراییهای بانکها در سایر کشورها به دلیل اینکه با گذشت زمان دچار استهلاک شده و از ارزش آن کاسته می شود ضریب ریسک بالایی را دربر می گیرد، لیکن در کشور ما علیرغم وجود استهلاک، نرخ تورم بالا رقم این داراییها را افزایش می دهد. ضمناً رقم تجدید ارزیابی داراییهای بانکهای ایران جزء داراییهای ثابت بوده و در نهایت در سرفصل «سایر داراییها» طبقه بندی شده است که این امر نیز به بزرگ شدن مخرج کسر کمک نموده است.

از سوی دیگر ممکن است این فکر در اذهان تداعی شود که چنانچه رقم تجدید ارزیابی داراییها از صورت کسر خارج می گردد در طرف بدهیها نیز می بایست از مخرج کسر خارج گردد تا یک عمل حسابداری به صورت کامل انجام پذیرد. بر اساس معیارهای کمیته بال این رقم از سرمایه درجه یک کسر شده و می تواند جزو سرمایه درجه دو قرار گیرد، لیکن چون در مورد بانکهای ایران این افزایش

۱- برای آگاهی از جزییات مورد نظر کمیته بال در مورد تعهدات (اقلام زیرخط ترازنامه) به پژوهش شماره ۹ اداره بررسیهای اقتصادی مراجعه شود.

سبب می‌شود تا سرمایه درجه دو از سرمایه درجه یک بیشتر شود، نمی‌توان رقم تجدید ارزیابی را به سرمایه درجه دو اضافه کرد. لذا مجوز استفاده از رقم تجدید ارزیابی داراییها برای بزرگتر کردن صورت کسر در مقررات کمیته بال مشهود است، که این امر در مورد بانکهای ایران به دلیل پایین بودن رقم اولیه سرمایه پرداخت شده، نمی‌تواند صورت بگیرد.

مطالبات از بخش غیردولتی از جمله اقلامی است که در مخرج کسر، ضریب ریسک صد درصد را دربر می‌گیرد. این رقم بایستی پس از کسر اقلام سود و درآمد سالهای آتی، حساب مشترک مشارکت مدنی و مضاربه وجوه دریافتی، خالص شده و در مخرج کسر قرار گیرد.

پس از تجزیه و تحلیل اجزا تشکیل دهنده نسبت کفایت سرمایه، یک بررسی تطبیقی نیز میان یکایک بانکهای ایران در دوره ۷۷-۱۳۷۰ انجام پذیرفته است. (جدول شماره ۳ و ۴).

در جدول شماره (۳)، نسبتهای بانکها برای پایان سال ۱۳۷۶ و ۱۳۷۷، با دو روش محاسبه گردیده است:

اول - در این روش، رقم سرمایه پرداخت شده بانکهای ایران با در نظر گرفتن ارقام تجدید ارزیابی داراییها صورت گرفته و نسبتهای حاصله در حد بالاتری می‌باشند.

دوم - در این روش، رقم سرمایه پرداخت شده بانکهای ایران بدون در نظر گرفتن ارقام تجدید ارزیابی داراییها (بر اساس دستورالعمل کمیته بال) صورت گرفته و نسبتهای حاصله در حد بسیار پایین می‌باشند.

مقایسه این دو محاسبه نمایانگر آن است که افزایش سرمایه پرداخته شده (بدون رقم تجدید ارزیابی) امری ضروری بوده و اجرای ماده ۹۳ قانون برنامه عمرانی سوم مبنی بر افزایش سرمایه بانکها به میزان ۵۰۰ میلیارد ریال را ضروری می‌نماید.

۳- آیا دستیابی به نسبت مطلوب کفایت سرمایه برای بانکهای تجاری و تخصصی در ایران امکان پذیر است؟

شکل و ساختار سرمایه پرداخت شده در بانکهای خصوصی سایر کشورها و بانکهای دولتی در ایران متفاوت است. در کشورهایی که نرخ بهره به عنوان یکی از ابزارهای سیاست پولی مورد استفاده قرار می‌گیرد، بانکها می‌توانند از ترکیبهای متنوعی در پرتفوی سرمایه خویش استفاده نمایند زیرا به کمک مکانیزم نرخ بهره می‌توانند نسبت به جلب سهام‌داران جدید جهت افزایش سرمایه اقدام نمایند. ابزارهای سرمایه‌ای دو منظوره (بدهی - سرمایه) و بدهی مدت‌دار فرعی از این قبیل می‌باشند، که حامل نرخ بهره بوده و هنگام بروز زیان، به کاهش ریسک بانک کمک می‌نمایند. چنین ابزارهایی در نظام بانکی ایران وجود ندارد و این امر نه تنها به دلیل حذف بهره از سیستم بانکی در ایران است، بلکه دولتی بودن بانکها نیز سبب می‌گردد تا انواع سهام عادی و ممتاز که در سرمایه

بانکهای خصوصی سایر کشورها وجود دارند، در سرمایه بانکهای ایران جایی نداشته باشند. مقدار سرمایه اولیه پرداخت نشده بانکهای ایران در مقایسه با ارقام دارائیه‌ها بسیار ناچیز بوده و قدرت پوشش ریسک بانکها در صورت مواجه شدن با بحران را نخواهد داشت.

همچنین دولت با بکارگیری تسهیلات تکلیفی، از منابع سیستم بانکی استفاده می‌کند. افزایش حجم تسهیلات تکلیفی که در قالب تبصره‌های بودجه به بانکها تحمیل می‌شود باعث کاهش دستیابی بخش غیردولتی به منابع مالی می‌گردد، زیرا بخش عمده تسهیلات بانکها به صورت تکلیفی به شرکتها و موسسات دولتی پرداخت می‌شود. افزایش مطالبات معوق و سررسید گذشته بانکها از یک سو و پایین بودن نرخ سود بانکی از سوی دیگر باعث افزایش مطالبات معوق و سررسید گذشته بانکها از یک سو و پایین بودن نرخ سود بانکی از سوی دیگر باعث افزایش زیان انباشته بانکها می‌گردد. یکی از علل عمده کاهش نسبت کفایت سرمایه بانکها معلول برداشتهای مستمر دولت از منابع بانکی تحت عنوان تسهیلات تکلیفی است.

بنابراین جهت دستیابی به یک نسبت بهینه مطلوب کفایت سرمایه، باید استفاده از منابع بانکی توسط دولت متوقف و یا تحت شرایط مقررات اقتصادی و قوانین پولی و بانکی انجام پذیرد.

۴- راههای دستیابی بانکها به نسبت مطلوب کفایت سرمایه در ایران:

۴-۱- افزایش سرمایه پرداخت شده: اضافه نمودن رقم تجدید ارزیابی داراییها به سرمایه پرداخت شده اولیه راه حل اصلی نبوده و حتی بر اساس دستورالعمل کمیته بال می‌بایست از رقم اولیه کسر شود. لذا در این رابطه مقرر گردیده است طی برنامه عمرانی سوم مبلغ ۵۰۰۰ میلیارد ریال از طریق فروش اوراق مشارکت به حساب سرمایه بانکها افزوده شود. این امر تا حدی می‌تواند به بهبود نسبت کفایت سرمایه بانکهای ایران بینجامد. گذشته از این امر تحقیق و مطالعه جهت ایجاد ابزارهای جدید در ترکیب سرمایه بانکهای ایران، می‌تواند باعث افزایش سرمایه پرداخت شده گردد.

۴-۲- اکثر بانکها در سالهای مورد بررسی با زیان مواجه می‌باشند. یافتن راههایی برای افزایش سودآوری بانکها می‌تواند به بزرگ شدن صورت کسر کمک نماید. راههایی از قبیل افزایش نرخ سود تسهیلات بانکها و یا کاهش مطالبات معوق و سررسید گذشته (که وجود این قبیل مطالبات باعث افزایش زیان بانکها می‌شود) از جمله راههای پیشنهادی محسوب می‌گردد.

۴-۳- افزایش ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول اگرچه بانکها را در زمینه پوشش ریسک مطالبات معوق یاری می‌دهد لیکن چون سرمایه درجه ۲ نباید از سرمایه درجه یک بیشتر شود، افزایش این گروه از ذخایر تا زمانی که سرمایه درجه یک اضافه نشود، به حل مشکلات کمکی نمی‌نماید.

۴-۴- کاهش و توقف استفاده دولت از منابع بانکی در قالب تسهیلات تکلیفی، گذشته از کوچکتر کردن مخرج کسر، می‌تواند امکانات بانکها را بیشتر از گذشته در اختیار بخش غیردولتی قرار دهد (به

شرط آنکه طرحهای مورد نظر از نظر فنی، مالی و اقتصادی از توجیه کافی برخوردار باشند) یا به عبارت دیگر اختیارات بانکها در تنظیم ترکیب داراییهای خویش افزایش یابد.

۴-۵- تقویت نظارت بانک مرکزی بر عملکرد بانکها به گونه‌ای که باعث افزایش کارایی آنها شود.

۴-۶- ایجاد رقابت سالم میان بانکها، تا بتوانند جهت کسب سود بیشتر و جلب رضایت مشتری با بازارهای مالی و بانکهای دنیا ارتباط برقرار نمایند، تاسیس شعب بانکهای خارجی در داخل برای ایجاد محیطی رقابتی برای بانکهای داخلی می‌تواند از یکسو در جذب سرمایه به داخل کشور مؤثر باشد و از سوی دیگر ترکیب پرتفوی بانکهای داخلی را بهبود بخشد. این امر در نهایت به کاهش اتکا بانکها به کمکهای بانک مرکزی خواهد انجامید.

۴-۷- تجدید سازماندهی بانکها در زمینه‌های مختلف مدیریتی و بهره‌گیری از دانش جدید بانکداری نیز می‌بایست مدنظر قرار گیرد. در این میان ایجاد مدیریت قوی نظارتی در هر یک از بانکهای تجاری و تخصصی جهت کنترل اعتبارات اعطایی به بخش خصوصی می‌تواند به تخصیص بهینه منابع بانک کمک نماید.

۴-۸- راه‌اندازی بازار پولی و افزایش ارتباط بین بانکی سبب می‌شود تا امکان دسترسی به منابع کوتاه‌مدت پولی برای بانکها و سایر موسسات مالی حقیقی و حقوقی فراهم شود. در این رابطه نظم و هماهنگی در زمینه استفاده از منابع موسسات مختلف مالی همانند بیمه و موسسات اعتباری غیربانکی نیز بیشتر خواهد شد، به عبارت دیگر این قبیل موسسات نیز وجوه خود را برای استفاده دیگران وارد این بازار خواهند کرد.

جدول شماره ۳
کفایت سرمایه بانکهای ایران

بدون تجدید ارزیابی		با تجدید ارزیابی		
۱۳۷۷	۱۳۷۶	۱۳۷۷	۱۳۷۶	
۱/۳	۰/۱	۶/۱	۴/۲	ملی
-۲/۴	-۳/۶	۳/۸	۴/۱	صادرات و استان
۰/۸	۰/۸	۵/۳	۵/۸	تجارت
۰	۰/۷	۴/۲	۵/۸	ملت
۰	-۰/۱	۳/۳	۴/۲	سپه
۰/۸	۱/۹	۴/۱	۴/۰	رفاه کارگران
۲/۶	۴/۵	۲/۴	۴/۴	مسکن
۲/۹	۴/۳	۴/۰	۴/۵	کشاورزی
۱۳/۲	۹/۲	۴۲/۹	۴۰/۰	صنعت و معدن

جدول شماره ۴
کفایت سرمایه بانکهای ایران (بدون تجدید ارزیابی)

درصد

پایان سال	۱۳۷۰	۱۳۷۱	۱۳۷۲	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۱۳۷۵	۱۳۷۶	۱۳۷۷
ملی	۱/۵۵	۱/۲۰	۰/۰۱	۰/۰۲	۰/۰۹	۰/۱۸	۰/۱۶	۱/۳۹
صادرات و استان	۴/۲۸	۵/۰۳	۰/۲۰	۲/۳۶	۴/۵۱	۳/۶۱	۲/۴۲	
تجارت	۳/۲۷	۳/۳۱	۱/۱۹	۱/۰۴	۱/۵۸	۰/۶۷	۰/۸۵	۰/۸۷
ملت	۱/۹۶	۳/۰۷	۰/۶۷	۰/۳۳	۰/۲۲	۰/۴۵	۰/۷۸	۰/۰۱
سپه	۱/۱۲	۰/۴۶	۰/۳۱	۰/۱۲	۰/۲۲	۰/۲۰	۰/۱۴	۰/۰۶
رفاه کارگران	۱۲/۴۹	۷/۶۱	۴/۳۴	۲/۶۷	۱/۹۸	۱/۶۸	۱/۹۵	۰/۸۶
مسکن	۰/۲۷	۲/۱۹	۳/۰۲	۱/۸۹	۱۱/۶۰	۳/۷۰	۴/۵۰	۲/۶۵
کشاورزی	۱۴/۰۹	۱۰/۶۸	۹/۸۲	۸/۲۱	۷/۳۷	۶/۰۳	۴/۳۷	۲/۹۲
صنعت و معدن	۲۴/۴۱	۶/۱۰	۵/۵۴	۳/۴۲	۲/۵۶	۴/۰۴	۹/۲۳	۱۳/۲۰

جدول شماره ۵
سرمایه پرداخت شده و سود و زیان بانکها در پایان سال

(میلیارد ریال)

سال	۱۳۷۷	۱۳۷۶	۱۳۷۵	۱۳۷۴	۱۳۷۳	۱۳۷۲	۱۳۷۱	۱۳۷۰	۱۳۶۹	۱۳۶۸	۱۳۶۷	۱۳۶۶	۱۳۶۵	سرمایه پرداخت شده سود یا زیان (+)	بانک
ملی ایران	۱۱۴۵/۰	۱۱۴۵/۰	۱۱۴۵/۰	۱۱۴۵/۰	۱۱۴۵/۰	۲۵/۰	۲۵/۰	۲۵/۰	۲۵/۰	۲۵/۰	۲۵/۰	۲۵/۰	۲۵/۰	سرمایه پرداخت شده سود یا زیان (+)	ملی ایران
صادرات	۹۴۸/۰	۹۴۸/۰	۹۴۸/۰	۹۴۸/۰	۹۴۸/۰	۱۸/۰	۱۸/۰	۱۸/۰	۱۸/۰	۱۸/۰	۱۸/۰	۱۸/۰	۱۸/۰	سرمایه پرداخت شده سود یا زیان (+)	صادرات
تجارت	۵۷۱/۱	۵۷۱/۱	۵۷۱/۱	۵۷۱/۱	۵۷۱/۱	۳۹/۱	۳۹/۱	۳۹/۱	۳۹/۱	۳۹/۱	۳۹/۱	۳۹/۱	۳۹/۱	سرمایه پرداخت شده سود یا زیان (+)	تجارت
ملت	۶۰۵/۰	۶۰۵/۰	۶۰۵/۰	۶۰۵/۰	۶۰۵/۰	۳۳/۵	۳۳/۵	۳۳/۵	۳۳/۵	۳۳/۵	۳۳/۵	۳۳/۵	۳۳/۵	سرمایه پرداخت شده سود یا زیان (+)	ملت
سپه	۴۰۰/۰	۴۰۰/۰	۴۰۰/۰	۴۰۰/۰	۴۰۰/۰	۸/۰	۸/۰	۸/۰	۸/۰	۸/۰	۸/۰	۸/۰	۸/۰	سرمایه پرداخت شده سود یا زیان (+)	سپه
رفاه	۵۴/۹	۵۴/۹	۵۴/۹	۵۴/۹	۵۴/۹	۱۰/۰	۱۰/۰	۱۰/۰	۱۰/۰	۱۰/۰	۱۰/۰	۱۰/۰	۱۰/۰	سرمایه پرداخت شده سود یا زیان (+)	رفاه
مسکن	۱۴۰/۰	۱۴۰/۰	۱۴۰/۰	۱۴۰/۰	۱۴۰/۰	۴۲/۷	۴۲/۷	۴۲/۷	۴۲/۷	۴۲/۷	۴۲/۷	۴۲/۷	۴۲/۷	سرمایه پرداخت شده سود یا زیان (+)	مسکن
کشاورزی	۴۱۹/۵	۴۱۹/۵	۴۱۹/۵	۴۰۸/۳	۳۸۸/۳	۲۰۸/۳	۱۷۶/۴	۱۵۶/۴	۱۳۶/۴	۱۳۶/۴	۱۳۶/۴	۱۳۶/۴	۱۳۶/۴	سرمایه پرداخت شده سود یا زیان (+)	کشاورزی
و معدن	۱۲۸/۰	۱۲۸/۰	۱۲۸/۰	۱۲۸/۰	۱۲۸/۰	۲۹/۱۲	۲۹/۱۲	۲۹/۱۲	۲۹/۱۲	۲۹/۱۲	۲۹/۱۲	۲۹/۱۲	۲۹/۱۲	سرمایه پرداخت شده سود یا زیان (+)	و معدن
توسعه	۲۱۳/۸	۱۵۸/۵	۲۳/۳	۴۵/۷	۴۱/۸	۳۱	۱۲/۵	۱۴/۶	۲/۹	۴/۸	۲۷/۷	۱۲/۳	۱۲/۳	سرمایه پرداخت شده سود یا زیان (+)	توسعه
صادرات	۲۱/۶	۶/۰	۳/۴	۰	۰/۳	۰/۶	۰/۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	سرمایه پرداخت شده سود یا زیان (+)	صادرات

نحوه محاسبه کفایت سرمایه:

الف - اقلام تشکیل دهنده صورت کسر:

- ۱- سرمایه درجه یک شامل: سرمایه پرداخت شده (منهای رقم تجدید ارزیابی داراییهای غیرمنقول) به اضافه اندوخته‌های قانونی و احتیاطی به اضافه یا منهای سود (زیان)
- ۲- سرمایه درجه دو شامل: ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول به اضافه مابه‌التفاوت رقم تجدید ارزیابی داراییهای غیرمنقول

ب - اقلام تشکیل دهنده مخرج کسر:

- داراییهای با ضریب ریسک بیست درصد شامل:
 - وجوه در راه - مطالبات ارزی - مطالبات از بانکها
 - ۲- داراییهای با ضریب ریسک پنجاه درصد شامل:
 - تعهدات مشتریان (ارزی و ریالی) - تسهیلات اعطایی به بخش مسکن
 - مطالبات از شرکتهای و مؤسسات دولتی
 - ۳- داراییها با ضریب ریسک صد درصد شامل:
 - مطالبات از بخش غیردولتی^۱ (منهای تسهیلات اعطایی به بخش مسکن) - سایر داراییها
 - رقم کل مخرج کسر شامل: سه گروه داراییهای فوق‌الذکر (داراییهای مبتنی بر ریسک).
- ج - نسبت کفایت سرمایه با سرمایه درجه یک = سرمایه درجه یک تقسیم بر داراییهای مبتنی بر ریسک.
- نسبت کفایت سرمایه با سرمایه درجه دو = سرمایه درجه دو تقسیم بر داراییهای مبتنی بر ریسک.
- کل نسبت کفایت سرمایه = مجموع حاصل دو نسبت فوق‌الذکر.

۱ - ارقام زیر باید از رقم مطالبات از بخش غیردولتی کسر شوند:

سود و درآمد سالهای آتی

مضاربه وجوه دریافتی

حساب مشترک مشارکت مدنی

منابع فارسی

- ۱- بهرامی - مهناز. «محاسبه نسبت کفایت سرمایه بانکهای تجاری و تخصصی در نظام بانکی ایران»، مجموعه پژوهشهای اقتصادی (شماره ۹)، اداره بررسیهای اقتصادی، تیر ۱۳۷۸.
- ۲- بهرامی - مهناز. «راههای دستیابی به نسبت مطلوب کفایت سرمایه بانکهای ایران». سالیهای ۷۷-۱۳۶۵، گزارش منتشر نشده، اداره بررسیهای اقتصادی، آبان ۱۳۷۸.
- ۳- بهرامی - مهناز. «استاندارد بانکداری بین‌المللی» (ترجمه)، اداره بررسیهای اقتصادی، آذر ۱۳۷۸.
- ۴- بهرامی - مهناز. «تجدید سرمایه بانکها از محل وجوه عمومی» (ترجمه)، اداره بررسیهای اقتصادی، بهمن ۱۳۷۸.
- ۵- بهرامی - مهناز. «تجدید سرمایه و تجدید ساختار بانکهای ایران»، اداره بررسیهای اقتصادی، بهمن ۱۳۷۸.
- ۶- «خلاصه دفتر کل بانکهای تجاری و تخصصی ایران، سالیهای ۷۷-۱۳۶۵».
- ۷- رضازاده قشقایی، حبیب‌الله، فرهنگ اصطلاحات حسابداری.

منابع انگلیسی

- 1- Committee on Banking Regulation and Supervisory Practices: Definition of Capital Included In The Capital Base. Bank For International Settlements. Basle, Switzerland, 1992 and 1997.
- 2- Committee on Banking Regulation and Supervisory Practices: Risk Weights by Category of On - Balance Sheet and off - Balance Sheet Assets. Basle, Switzerland, 1992 and 1997.
- 3- Basle Committee on Banking Supervision, Working Papers No.1 Basle, Switzerland, April 1999
- 4- Fitch, Thomas, Dictionary of Banking Terms, Barron's. 1991
- 5- Goldstein, Morris. "The case for an International Banking Standard". Institute for International economics, 1997.
- 6- Euromoney, August 1999.

ضمیمه

خلاصه‌ای از سوابق فعالیتهای موسسات اسلامی برای دستیابی
به استانداردهای متحدالشکل

رشد سریع بانکداری اسلامی در تعداد موسسات، میزان دارائیه‌ها و انواع خدمات ارائه گردیده توسط این بانکها نمایان می‌باشد. امروزه تعداد موسسات مالی اسلامی بیشتر از ۲۰۰ موسسه گردیده که در سرتاسر دنیا فعالیت داشته و میزان دارائیه‌های آنها با رشد سالانه ۱۵ درصد به ۱۷۰ میلیارد دلار بالغ گردیده است، موسسات مذکور خدمات متنوعی در زمینه‌های مالی، بانکداری و سرمایه‌گذاری ارائه می‌نمایند.

سازمان حسابداری و حسابرسی موسسات مالی اسلامی (AAOIFI)^۱ در سال ۱۹۹۱، توسط موسسات عمده مالی اسلامی از سرتاسر جهان در بحرین تشکیل گردید که هدف اصلی آن گسترش استانداردهای حسابداری و حسابرسی برای موسسات مالی اسلامی می‌باشد. وظیفه این سازمان گسترش استانداردهای اسلامی و هماهنگ نمودن آن با قوانین بین‌المللی است تا قوانین حاصله از دیدگاه بین‌المللی نیز مورد قبول واقع گردد.

در حال حاضر، استانداردهای متحدالشکل در زمینه نظارت احتیاطی روی موسسات مالی اسلامی وجود ندارد و هر کشور از قوانین رایج خود در این زمینه استفاده می‌نماید. این امر ضعف شفافیت و اختلال رقابت میان فعالیتهای بانکهای اسلامی را به دنبال خواهد داشت. برای حل این مشکل، سمینار مقررات بانکداری اسلامی در تاریخ ۸ و ۹ فوریه ۲۰۰۰ توسط سازمانهای BMA, IMF, IDB و AAOIFI در بحرین تشکیل گردید. از نتایج مهم این سمینار تاکید روی دو نکته ذیل بود:

اول: گسترش ابزارهای بازار پول نقد^۲ سازگار با عقاید اسلامی، برای کنترل پولی موثر و مدیریت کارای نقدینگی. ضمناً دستیابی به سلامت و صحت بانکداری اسلامی از طریق اعمال نظارت بانکی موثر، از دیگر موارد مطروحه به شمار می‌آیند.

موسسه پولی بحرین، مقامات کشور مالزی و بانک توسعه اسلامی برای گسترش یک بازار پولی اسلامی بین‌المللی جهت ارائه خدمت به جامعه بانکداری اسلامی در سرتاسر جهان، کار مشترکی را آغاز کردند. موارد فوق با پیوستن سودان به این کشورها و انتشار اوراق بهادار دولتهای اسلامی تسریع پیدا کرد.

1. The Accounting and Auditing for Islamic Financial Institutions.

2. Liquid money market instruments.

دوم: توسعه نظارت احتیاطی منطبق بر معیارهای کمیته بال برای کنترل ریسکهای مترتب بر قراردادهای اسلامی. برای دستیابی به این هدف، موسسه AAOIFI تهیه یک دستورالعمل برای محاسبه کفایت سرمایه بانکهای اسلامی را آغاز کرده است. این دستورالعمل، منعکس کننده ریسکهای سود و زیان و حسابهای سرمایه‌ای این بانکها خواهد بود.

برای دستیابی به موارد فوق‌الذکر موسسه پولی بحرین (BMA)^۱، موضوع تاسیس شورای^۲ جهت ارائه خدمات مالی به موسسات مالی اسلامی را مطرح نموده و از روسای بانکهای مرکزی کشورهای اسلامی، صندوق بین‌المللی پول، کمیته بال و بانک توسعه اسلامی^۳ (IDB) نظرخواهی کرده است.

تاکید اصلی موسسه مذکور روی مباحث مربوط به هزینه‌های سرمایه، کنترل‌های داخلی و استانداردهای شفاف نظارت احتیاطی و برخی از معیارهای کمیته بال معطوف گردیده و دستیابی به معیارهایی متحدالشکل در این موارد را هدف اصلی خود قرار خواهد داد.

1. Bahrain Monetary Agency

2. Financial Service Board

3. Islamic Development Bank